

6. Національне питання. Курс національного питання для комвишів та радпар-тшкіл / Хрестоматія з метод. вказівками. – Харків, 1932.
7. Скрыпник Мария. Воспоминания об Ильиче (1917-1918). – М., 1965.
8. Виступ Української Народної Республіки. – Харків. – 1917. – № 2. – 21 груд-ня.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 170.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (да-лі – ЦДАВО України). – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 7в.
11. Постановление Сов. Нар. Ком. по поводу декларации Украинской Советской Республики; Прием Чрезвычайного посольства Украинской Советской Рес-публики // Известия Всероссийского Центрального Исполнительного комите-та. – 1918. – № 65. – 4 апреля.
12. Первый съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины. 5-12 июля 1918 года. Протоколы. – К., 1988.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 14.
14. Кульчицкий С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
15. Ленін В.І. Повне зібрання творів. – Т. 50.
16. В.І. Ленін про Україну. Частина II. 1917-1922. – К., 1969.
17. Соколов А.К. Введение // Протоколы Президиума ВСНХ. 1919 год. / Сб. док. – М., 1993.

### Summary

The author describes peculiarities of personnel policies of USSR government during 1917-1919 at the Ukraine's territory. He proves the major aim of the policy was strengthening Central Committee of Soviet Communist Party (Bolshevik) power in Ukraine. Variations in appointing the leaders in Soviet Ukraine were caused by tactical calculations only, subdued to the main goal.

*Я. В. Попенко*

## **О.ОСЕЦЬКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК ВІЙСЬКОВОЇ ЕЛІТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ**

У військово-політичній історії України періоду визвольних зма-гань 1917-1921 рр. було чимало видатних постатей, які зробили ва-гомий внесок у процес національного державотворення. Водночас, через низку об'єктивних та суб'єктивних причин, діяльність багатьох з них не була висвітлена у вітчизняній історичній науці. Серед них – постать генерал-хорунжого Олександра Вікторовича Осецького, одного з організаторів української армії у 1917-1918 рр., Наказного отамана військ УНР наприкінці 1918 р. – у першій половині 1919 р., керівника військової місії УНР у Бельгії (1920 р.).

Метою даної статті є висвітлення громадсько-політичної та військової діяльності О. Осецького, його участі у антигетьманському повстанні, роботи на чолі військової місії УНР у Бельгії.

Перші спроби проаналізувати військову та політичну діяльність О. Осецького, були зроблені учасниками національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Одним з перших залишив свою оцінку генерал-полковник М. Капустянський [1]. Відмінною рисою спогадів генерала є їх політична незаангажованість, він надав перевагу реальним фактам та професійному рівню О. Осецького. Характеризуючи О. Осецького, М. Капустянський зауважив: "Добрий організатор, людина енергійна, з піднесеним честолюбством. ...Великою хвибою ген. Осецького є відсутність горожанської мужності твердо висловити свою думку перед Головним Отаманом Петлюрою та Урядом і домагатися її здійснення" [1, с.87]. На думку М. Капустянського, О. Осецький більше переймався політичними питаннями, а не військовими проблемами. З цією точкою зору можна довго полемізувати, але неспростовним фактом є позиція О. Осецького під час суду над полковником П. Болбочаном у 1919 р., де "пересіклись" особисті політичні міркування С. Петлюри та державно-військові інтереси УНР. Свої спогади про формування українського війська у період революції 1917-1921 рр. залишив і генерал-полковник О. Удовиченко [2]. Серед українського офіцерства, яке організовувало армію за часів Гетьманату, він називає і прізвище О. Осецького [2, с.42]. Підтвердження словам О. Удовиченка, стосовно участі О. Осецького у військовому будівництві доби Української Держави, знаходимо і в змістовній історичній праці Д. Дорошенка [3]. З абсолютно протилежних позицій, ніж у Д. Дорошенка та М. Капустянського, зображена постать О. Осецького у роботі І. Мазепи [4]. "Осецький дійсно був людиною ентузіастичної вдачі. ...Він особисто настоював на тому, щоб, не вважаючи ні на що, продовжувати боротьбу з ворогами України на всіх фронтах", – писав І. Мазепа [4, с.149]. Варто нагадати, що генерал М. Капустянський вважав таку позицію, з військової точки зору, неприйнятною та проґрашною [1, с.85]. Зрештою, розколота та розпорошена армія УНР у 1919 р. не втримала жодного фронту. Хоча і І. Мазепа зазначав, що "своїм молодечим запалом Осецький, на жаль, любив політикувати і, як наказний отаман, не мав належного авторитету серед військових" [4, с.149]. Аналізуючи спогади І. Мазепи, варто звернути увагу на певну невідповідність історичних фактів. Так, автор зазначив, що у 1920 р. О. Осецький був головою дипломатичної місії УНР у Бельгії [4, с.191]. Натомість, архівні джерела та сучасні дослідження повністю спростовують це твердження, оскільки керівником

української репрезентації у Бельгії був А. Яковлів [5, арк.20-22; 6, с.64-73], а О. Осецького було призначено головою військової місії УНР у Бельгії у червні 1920 р. Певні спогади про генерала О. Осецького залишили і інші дійові особи української революції. Зокрема, М. Омелянович-Павленко [7] та В. Тимошевський [8] розглянули військові події 1918-1919 рр. та участь у них Наказного отамана. За радянської доби постать О. Осецького, як і більшості українського офіцерства, не згадувалась взагалі. Хоча на перших етапах “становлення” радянської історичної науки, певні епізоди біографії генерала все ж були представлені [9].

У свою чергу, не позбавлені певного політичного заангажування і праці істориків української діаспори. Так, В. Прохода, характеризуючи становище армії УНР, стверджує, що “старшин було досить для півмільйонної армії, але Директорія їм не довіряла, а соціалістичний демагог Осецький, своїми інтригами збільшував це недовір’я” [10, с.93-94]. На більш об’єктивних позиціях ґрунтуються роботи М. Стахіва [11] та І. Нагаєвського [12].

В останнє десятиліття з’явилася низка робіт з військової історії України періоду 1917-1921 рр. і досліджень, присвячених українському офіцерству доби Центральної Ради, Гетьманату та Директорії. Хоча слід зауважити, що у сучасній історичній науці практично відсутні роботи, які б всесторонньо аналізували постать генерала О. Осецького. Більшість досліджень має фрагментарний характер, висвітлюючи лише окремі епізоди його життєвого шляху.

Так роботи Я. Тинченка [13; 14], присвячені українському офіцерству доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. У дослідженні, серед інших постатей українських військових, автор зупиняється і на О. Осецькому. Аналізуючи його діяльність автор зазначає, що О. Осецький “в історії України відіграв не дуже яскраву роль. Це була занадто романтична людина, в якій романтизм межував із соціалізмом. Як генерал О. Осецький не проявив себе, бо надто захопився революцією та її гаслами” [14, с.59]. Правда нижче, в цій же роботі, автор констатує, що фактично завдяки діяльності О. Осецького був організований український Генеральний штаб. “Це завдання О. Осецький виконав блискуче”, – підкреслює автор. Далі, виходячи з біографічно-довідкового формату роботи, Я. Тинченко стисло наводить головні епізоди військової кар’єри О. Осецького у армії УНР до призначення останнього керівником української військової місії у Бельгії. Стосовно цього призначення, автор лише констатує: “Пам’ятаючи заслуги Осецького перед Україною, С. Петлюра послав його до Бельгії на чолі української військової місії” [14, с.61]. Цей сюжет повністю залишився поза увагою дослідника.

У роботі С. Литвина [15], автор, в контексті формування української армії, висвітлює і постать О. Осецького. Зокрема, спираючись на архівні дані, вказує, що 29 січня 1918 р. О. Осецький був призначений начальником Генерального штабу. Дослідник не обминув увагою і участь О. Осецького у підготовці повстання проти уряду гетьмана П. Скоропадського. Хоча у тих подіях, автор залишив постать офіцера все ж таки “в тіні професійних” революціонерів В. Винниченка та С. Петлюри. Діяльність О. Осецького на чолі армії УНР знайшла своє часткове відображення і в роботі Г. Турченко [16]. Зокрема, це стосується його ініціатив щодо ліквідації мародерства і бандитизму в Україні [16, с.204]. Окремі згадки про О. Осецького містяться у роботі М. Ковальчука [17]. Хоча монографія і висвітлює невідомі сторінки українсько-білогвардійської війни, проте постать генерала все ж таки залишилась поза увагою дослідника.

Окремо слід відзначити працю авторського колективу В. Сідака, Т. Осташко та Т. Веронської [18]. Автори на основі широкої архівної бази проаналізували не лише маловідомі сторінки формування української армії за революційної доби, а й дослідили трагічну долю одного з кращих офіцерів тогочасного періоду П. Болбочана. Автори не залишили поза увагою і постать О. Осецького як людини, яка віддала прямий наказ про розстріл полковника. Загалом же, військово-політична діяльність О. Осецького на сьогоднішній день ще недостатньо вивчена. Окремі фрагменти життєвого шляху українського офіцера представлені в роботах Л. Гарчевої [19], Л. Зінкевича [20], О. Колянчука [21], Т. Осташко [22].

Олександр Вікторович Осецький народився у 1873 р. в українській шляхетській родині на Волині. Завдяки сім'ї, здобув прекрасну освіту у кращих російських навчальних закладах. Закінчив у 1892 р. Полоцький кадетський корпус, 1-е військове Павловське училище (1894 р.). Вийшов підпоручиком до 59-го піхотного Люблінського полку (м. Одеса). У 1900 р. закінчив два класи Миколаївської академії Генерального штабу за 2-м розрядом. З 19 листопада 1900 р. – молодший ад'ютант штабу 15-ї піхотної дивізії. У 1902 р. – молодший офіцер 6-го Фінляндського полку. У 1903 р. закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету [13, с.316]. Як і переважна більшість дворян, пов'язав своє життя з армією. З 1907 р. – командир 6-ї роти лейб-гвардії Преображенського полку. У січні 1909 р. отримав звання гвардії капітана. З 26 липня 1914 р. – підполковник з переведенням до 6-го гренадерського Таврицького полку (м. Москва). З початком Першої світової війни О. Осецький був направлений на західний фронт. 19 листопада 1914 р. – за бо-

йові заслуги призначений командиром 3-го гренадерського Перновського полку. 18 грудня 1914 р. був нагороджений Георгіївською зброєю за бій 7-9 листопада 1914 р. біля с. Віржіце. У 1914-1915 рр. був двічі контужений [13, с.316].

Осіною 1916 р. [14, с.59] О. Осецький зарахований до Академії Генерального штабу, яку успішно закінчив влітку 1917 р. Цей сюжет військової кар'єри О. Осецького виглядає досить неоднозначно, оскільки згідно штатному розкладу російської Академії Генерального штабу, повноцінне навчання в ній тривало три роки [24, с.703]. Найбільш вірогідним є те, що О. Осецький закінчив підготовчі курси при Академії Генерального штабу. Зрештою, О. Осецького було відправлено на фронт, де відчувалася сильна нестача офіцерських кадрів. З 14 лютого 1917 р. він був призначений командиром бригади 31-ї піхотної дивізії. З травня 1917 р. – командир бригади 2-ї гренадерської дивізії Гренадерського корпусу [13, с.316]. Останнє звання у російській армії – генерал-майор.

Водночас, саме 1917 р. став переломним у кар'єрі О. Осецького як, до речі, і більшості військових. Російська імперія, як монолітне державне утворення, фактично перестала існувати. Тимчасовий уряд виявився нездатним вивести країну із стану економічної кризи та політичного хаосу. На російській постімперській території почали формуватися нові незалежні держави з власними урядами та арміями. Фактично перед українським офіцером розкривались три шляхи подальшого кар'єрного росту. Перший – залишитись вірним російській монархії та підтримати білогвардійський рух. Другий – приєднатись до більшовиків та боротись за встановлення нової влади. Третій – підтримати Центральну Раду та взяти участь у розбудові українських збройних сил. О. Осецький обрав останній шлях.

У цьому аспекті варто зазначити, що незважаючи на русифікаторську політику російської монархії у підготовці військових кадрів, значна кількість офіцерства взяла участь в організації українського війська у 1917 р. О. Осецький не був виключенням. Давні українські

---

*Автор спеціально підкреслив слово “успішно” через те, що деякі випускники російської Академії Генерального штабу не відповідали професійному рівню офіцера, особливо це виявилось під час військових кампаній Першої світової війни. Англійський військовий історик Д. Кіган зазначив з цього приводу: “Будь-який молодий офіцер, бажання якого підкріплювались можливістю його батьків оплатити навчання, намагався поступити в Академію Генерального штабу і, досить скоро, він втрачав уявлення про обов’язки армійського офіцера, що суттєво знижувало ефективність його штабної роботи” [23, с.172-173].*

шляхетські традиції та прагнення допомогти молодій державі, спонукали багатьох офіцерів колишньої російської армії перейти на бік молодой незалежної України. Так, завдяки М. Юнаківу, О. Грекову, М. Омеляновичу-Павленку, В. Сальському, О. Галкіну, С. Дельвігу, Г. Янушевському, В. Сінклеру, В. Петріву, М. Капустянському, О. Удовиченку та багатьом іншим була, зрештою, створена українська армія.

У вересні 1917 р. О. Осецький повернувся до Києва, генерала одразу було призначено командиром 4-ї дивізії 2-го Запорізького корпусу [25, с.372], яка знаходилася на південно-західному фронті. Однак йому не вдалося її очолити. Цьому завадила анархія на українських залізницях. О. Осецький був залишений при Генеральному штабі у Києві. У січні 1918 р. О. Осецький – начальник залоги, саме він, з рештками гайдамаків С. Петлюри прикривав відступ українських військових частин. Про подальший розвиток військово-політичних подій в Україні, на сьогоднішній день, досить детально відомо. Нерішучість та непослідовність Центральної Ради призвели до того, що регулярна армія фактично не була створена. Частина відповідальності, за суто військову організацію лежить безпосередньо і на Генеральному штабі.

Зрештою, після поразки під Києвом від більшовиків, відбулося реформування українського Генерального штабу. 29 січня 1918 р. почало функціонувати військове міністерство, яке очолив О. Жуковський. Того ж дня новий міністр призначив начальником Генерального штабу замість отамана Б. Боровського, О. Осецького. Новому керівнику доручалось сформувати оперативний, мобілізаційний, розвідувальний, кадровий та інші відділи військ [26, арк.1]. Генерал О. Осецький виконав це завдання досить професійно та якісно. Варто зазначити, що структура Генерального штабу, запропонована О. Осецьким, була в подальшому перейнята і гетьманом П. Скоропадським. Я. Тинченко, з цього приводу зауважив: “П. Скоропадський майже нічого не змінював у Генеральному штабі, створеного Осецьким, окрім того, що додав до нього частину російських старшин” [14, с.60]. Якщо згадати, що сам гетьман за освітою був кадровим військовим, то сам факт прийняття “схеми”, запропонованої генералом О. Осецьким, свідчить про професійний досвід штабної роботи останнього. Результати реформування Генерального штабу мали виключно позитивні наслідки для української армії, яка у взаємодії з союзними військами досить скоро (68 днів) витіснила більшовицькі війська з території України [15, с.174]. Натомість, 17 квітня 1918 р. військовий міністр О. Жуковський призначив

О. Осецького командуючим 6-м Полтавським армійським полком [27, арк.140] .

Після приходу до влади в Україні П. Скоропадського, генерала О. Осецького було знято з командування полком. Йому була доручена організація окремого корпусу Залізничної охорони [28,с.336]. Цей епізод військової кар'єри О. Осецького досить суперечливий та неоднозначний. Так, Я. Тинченко у своїй роботі пише: "Генерал радо взявся за роботу, бо хотів із залізничників створити гарний антигетьманський військовий підрозділ. Він сформував у Києві один Залізничний полк, однак у цьому полку було зібрано всіх тих, хто не мирився з правлінням Скоропадського" [14, с.60]. Підтвердження словам сучасного дослідника знаходимо і в мемуарах очевидців тих подій. Зокрема, І. Мазепа вказує, що за допомогою О. Осецького та інших, частину "вільних козаків пощастило заховати тим способом, що їх таємно від гетьманської влади записано в залізничну жандармерію на лінії Катеринослав-Одеса" [4, с.62].

Таким чином, при сприянні кадрового офіцера, генерала О. Осецького, був створений регулярний військовий підрозділ, який мав бути використаний у державному перевороті. У цьому епізоді, ми стали свідками як бойовий офіцер став на шлях державної зради і до яких наслідків це, зрештою, призвело.

Фактично О. Осецький перейшов із стану військової еліти до "верстви соціалістичних" політиків. До речі, сам генерал підтвердив свою позицію під час розмови з М. Шаповалом: "Я йду на велику справу во ім'я самостійної та соціалістичної України. Во ім'я іншої України я не пішов би. Хоч я і бувший гвардійський генерал, але передовсім я українець і громадянин" [29, с.231]. Напевно, генерал забув, по-перше, до чого призвів соціалізм Україну під час урядування Центральної Ради, а по-друге, що Українську Державу гетьмана П. Скоропадського, захищали також українці і громадяни.

Про безпосередню участь О. Осецького в організації антигетьманського повстання у листопаді 1918 р., знаходимо свідчення М. Шаповала [30, с.49-50]. П. Христюк, прямо вказує, що кінцевий план повстання, серед інших, розробляв і представник від "залізничників" генерал О. Отецький [31, с.129]. Стратегічне планування державного перевороту О. Осецьким, було, зрештою, оцінено учасниками заколоту. Так, на одній з нарад, М. Шаповал однозначно запевнив О. Осецького: "Командування всіма військами має бути доручено одному чоловікові, очевидно тому, хто стоїть на чолі всієї

---

*Об'єктивні причини такої кадрової перестановки поки що нез'ясовані – авт.*

військової підготовки повстання” [29, с.230]. 15 листопада був створений координаційний орган Головний оперативний штаб Військово-Революційного Комітету, до якого серед інших, приєднався і О. Осецький [12, с.156]. У той же день за підписами С. Петлюри та начальника штабу республіканських <sup>\*\*</sup> військ О. Осецького, був виданий універсал до українського народу із закликом боротьби за волю України.

Незабаром генерал О. Осецький отримав досить вагому посаду в уряді відновленої УНР. Як бачимо, учасники державного перевороту додержали своєї обіцянки, у грудні 1918 р. – січні 1919 р. О. Осецький виконував обов’язки військового міністра в уряді Директорії [18, с.339]. Більше того, генерал О. Осецький “попав” в “коло наближених” при Головному отамані С. Петлюрі. Останній, вочевидь, не забув зустрічі з О. Осецьким під час оборони Києва від більшовиків та повстання проти гетьмана П. Скоропадського. Дещо забігаючи наперед відзначимо, що О. Осецький у червні 1919 р. повністю виправдав довіру С. Петлюри до нього. Вже 15 квітня 1919 р., з особистої рекомендації С. Петлюри, О. Осецького було призначено Наказним отаманом армії УНР [18, с.77]. До квітня 1919 р. обов’язки Наказного отамана виконували О. Греків та А. Мельник. Отримавши посаду Наказного отамана, генерал О. Осецький, як це не дивно, фактично відійшов від суто військових справ, а зайнявся політичними питаннями.

У мемуарних джерелах знаходимо достатньо свідчень, які підтверджують поведінку О. Осецького. Зокрема, генерал В. Петрів, писав: “Думав [О. Осецький – авт.], що певними гаслами, можливо скерувати народні рухи в інше русло, а тоді коли це не вдавалося, коли політичне положення ускладнювалося, тоді радо переходив на нейтральні посади, які не вимагали займати виразне становище” [32, с.90]. Схожі думки залишив і М. Капустянський, який писав, що О. Осецького “ситуація цілком влаштовувала” генерал “отримувач можливість не нести відповідальність за стан військових справ на стратегічному рівні” [1, с.269]. Необхідно відзначити, що найгіршим у тій ситуації було те, що політичні суперечки в уряді перейшли в регулярну армію і там знайшли “благодатний ґрунт”. Замість того, щоб вирішувати стратегічні військові питання, чимало військових було втягнуто до різних політичних інтриг. Досить яскраво та детально цей сюжет розкритий у книзі В. Сідака [18, с.76-89].

---

<sup>\*\*</sup> При наявності законного уряду в Україні у листопаді-грудні 1918 р., називати повстанські загони Директорії республіканськими військами, напевно, є недоречним – авт.

Як Наказний отаман, О. Осецький мав координувати дії не лише армії УНР, а й Української Галицької Армії. Натомість, у реальних військових операціях, УГА діяла, фактично, на власний розсуд. Лише наприкінці квітня 1919 р. генерал-хорунжий О. Осецький зайнявся своїми прямими обов'язками. Він особисто очолив так звану Холмську ділянку фронту [13, с.317], *[далі Холмська група – авт.]*, яка тримала позиції проти польської армії. Очоливши її, О. Осецький почав проводити низку змін у розташуванні військових частин. З військової точки зору пояснити процес реформування Холмської групи генералом О. Осецьким досить просто – це була типова помилка слухачів та випускників російської Академії Генерального штабу. Замість того щоб об'єднати розпорошені військові частини, О. Осецький, навпаки, поділив їх на ще менші. Генерал мотивував свою позицію тим, що “після оголошеної ним мобілізації до армії з'явиться велика кількість добровольців” [14, с.61]. Наслідки реформ та командування О. Осецького не забарились: розкидані на великій території українські частини не витримали польського та більшовицького наступу у травні 1919 р. Використавши сприятливу ситуацію, польські та більшовицькі війська досить злагоджено діяли проти армії УНР. Польська армія розбила 4-у Сірожупанну дивізію і 16-го травня захопила Луцьк. У свою чергу, більшовицькі війська 19-го травня окупували Рівне. Натомість, О. Осецький, залишив напризволяще армію УНР.

Звичайно, списати всю провину за знищення у травні 1919 р. Північної та Холмсько-Галицької військових груп армії УНР на одного О. Осецького, було б несправедливо, однак він, безпосередньо, був причетний до Рівненської та Луцької катастроф. Українські війська було відкинуто в район Кременця-Волочиська. Досить яскраво, хоч і літературно, описав поведінку Наказного отамана після травневої катастрофи Є. Маланюк [1, с.337-338]. Невиправданою, з державної точки зору, після травневої катастрофи була позиція і Головного отамана. Наказним отаманом армії УНР він залишив О. Осецького. З цього приводу, варто навести слова Я. Тинченка: “С. Петлюра, як завжди дивився на це крізь пальці і не реагував на постійні пропозиції змінити Наказного Отамана” [14, с.61]. За логікою подій, С. Петлюра мав би зняти генерала О. Осецького з командування, але він цього не зробив. Щодо цього епізоду можна зробити тільки припущення – таким чином С. Петлюра черговий раз “висловлював” свою подяку О. Осецькому за антигетьманське повстання, фактично антидержавну зраду, у листопаді 1918 р.

Після Рівненської та Луцької катастроф, О. Осецький практично перестав займатись військовими проблемами і, в черговий раз, зо-

середився на політичних питаннях. Так, прізвище Наказного отамана “прозвучало” під час судового процесу над полковником армії УНР П. Болбочаном. Повстання П. Болочана не є об’єктом нашого дослідження, для детального ознайомлення з цією сторінкою історії визвольних змагань, варто прочитати ґрунтовне дослідження В. Сідака, Т. Осташко, Т. Вронської [18], ми розглянемо лише позицію О. Осецького у червні 1919 р. Питання вирішення долі полковника П. Болбочана, належало до компетенції Наказного отамана О. Осецького і начальника штабу армії УНР А. Мельника. 10 червня 1919 р. за наказом Наказного отамана та начальника штабу був призначений надзвичайний суд щодо подій у Запорізькій групі. У свою чергу уряд Директорії затвердив окремим законом створення спеціальної Державної Слідчої Комісії, яка мала розглянути дії полковника П. Болбочана. 10 червня була винесена постанова про притягнення П. Болбочана до відповідальності “за злочинне захоплення влади – посади Командуючого Запорізькою групою” і “дезорганізацію військового фронту під час щасливого наступу проти ворога” [18, с.117]. У той же день вирок суду був оголошений П. Болбочану. Після розгляду всіх обставин “справи П. Болбочана”, О. Осецький фактично відмовився затвердити вирок і “переадресував” ці повноваження на ім’я Головного отамана С. Петлюри. 12 червня Наказний отаман все ж видав наказ про затвердження смертного вироку полковнику і, водночас, передав справу на дослідження цивільній владі [4, с.169]. Позицію О. Осецького пояснити складно, оскільки вирішення таких питань належало до юрисдикції військових. Зокрема, відповідно наказу С. Петлюри та О. Осецького, 22 листопада 1918 р. були засновані військово-польові суди. Розпорядження діяло до 26 січня 1919 р. [28, с.57], згодом військово-польові суди були замінені Надзвичайними судами, тобто, передання справи кадрового військового до відома цивільної установи не мало жодних підстав.

Як на погляд автора статті, О. Осецький та інші, просто “зводили рахунки” з П. Болбочаном. Всі обговорення та апеляції справи були ні чим іншим, як намаганням придати вигляду певної законності заранне винесеному вироку. Причому жоден не хотів взяти на себе відповідальність. Можливо цим пояснюється те, що 12 червня Наказний отаман затвердив смертний вирок, а 26 червня надіслав до канцелярії С. Петлюри листа, в якому просив Головного отамана дати остаточну відповідь стосовно подальшої долі полковника: “Прохаю повідомити, чи не буде яких-небудь розпоряджень від п. Головного Отамана по справі Петра Болбочана” [18, с.135]. Зрештою, за прямим наказом О. Осецького, вирок було здійснено 28 червня 1919 р. на станції Балін.

Зважаючи на військову-політичну ситуацію на фронті, на нестачу вишколених офіцерів, на власні помилки – генерал-хорунжий О. Осецький реально міг заступитися за полковника П. Болбочана перед С. Петлюрою і або скасувати повністю вирок суду, або пом'якшити його. Варто згадати, що на ім'я як Головного отамана, так і Наказного отамана неодноразово надходили клопотання за полковника, зокрема, від 7-ї, 8-ї і частин 6-ї дивізії, особисто від командування Запорізького корпусу полковника В. Сальського та отамана Є. Коновальця. Виникає цілком очевидне запитання, чому генерал Олександр Осецький не захотів врятувати свого офіцера? На погляд автора, у позиції О. Осецького простежуються, як мінімум, два суб'єктивні моменти. Перший – генерал повністю залежав від С. Петлюри і не хотів йому суперечити. Про це можемо знайти свідчення учасників визвольних змагань, зокрема, кадрові офіцери В. Петрів та М. Капустянський прямо на це вказують [32, с.90; 1, с.87,269]. Другий – особиста неприязнь до П. Болбочана як до людини, яка займалася військовими питаннями, а не соціалістичною демагогією. Для підтвердження, можна навести цитати з архівних документів, які повністю представлені у вже згадуваній роботі В. Сідака, Т. Осташко та Т. Вронської [18, с.181-191,193-202].

Наведемо лише окремі моменти. 26 січня 1919 р. лист П. Болбочана до С. Петлюри, уряду, начальника Генерального штабу та ін.: "... Вам необхідний був пожар. Перед повстанням я боявся аби після не повторилося безладдя, котре було при Центральній Раді і Міністерстві Голубовича – "ні – казали Ви всі – цього вже не буде, ми вже навчені". Хіба навчені. ... А Ви організатори армії хочете бути розумнішими від всього світу... Ні добродії Осецький і Тютюнник, а колись ще був і Жуковський, тільки дурень думкою тішиться, навіть большевики кинули той шлях на який Ви зразу думали піти, але правда не виходить нічого... Краще би Вам не братися не за своє діло" [18, с.196]. Ще один лист полковника від 10 лютого 1919 р.: "... хто з Вас задумувався над тим, яка доля чекає Україну? Ніхто! Ви всьому світові оголосили війну. Ви чепурилися перед Антантою і погрожували їй війною. ... на що Ви спиралися, на яку силу? На "товаришів", на Волоха, на фендриків, на геніальних українських "Гінденбургів і Людендорфів" (Осецький, Тютюнник і К°). Як Ви подивилися на мене, коли я одверто потребував згоди з Антантою і негайної допомоги французькими військами. Я ніякої відповіді на свій доклад Петлюри і Директорії не одержав" [18, с.201].

Фактично у цих двох листах, П. Болбочан звинуватив у некомпетентності не лише соціалістичний провід Директорії, а й особисто О. Осецького. П. Болбочан, як бойовий офіцер, який прекрасно ро-

зумівся на військових питаннях, об'єктивно оцінив всі “здобутки” О. Осецького як Наказного отамана. Тому для останнього, полковник був особистим ворогом, якого необхідно було фізично знищити, як застереження іншим. Це не стосується нашого дослідження, але пізніше цей принцип показового фізичного (і морального) знищення, був використаний більшовицькою владою.

Загалом же, на посаді Наказного отамана О. Осецький перебував до 26 липня 1919 р., коли одноосібне командування армією УНР повністю перейшло до компетенції С. Петлюри. О. Осецький після скасування цієї посади був відряджений до Головного управління Генерального штабу [18, с.78]. З одного боку, генерала було відсторонено від практичних дій щодо керування армією, але, досить скоро, С. Петлюра черговий раз згадав заслуги О. Осецького перед УНР. 10 червня 1920 року генерала було призначено керівником військової місії у Бельгії [33, арк.1].

Незабаром місія в складі чотирьох чоловік вирушила до місця призначення [34, арк.13]. Організація цієї місії, багато в чому, стала можливою завдяки активній діяльності А. Яковліва – голови дипломатичного представництва УНР у Бельгії. Так, на початку 1920 р. А. Яковліву вдалось налагодити контакти з міністром оборони Бельгії. Завдяки цим зв'язкам з'явилась реальна можливість найняти офіцерів та закупити військову амуніцію для української армії. Вже 30 жовтня 1920 р. у рапорті до військового міністра УНР генерал-хорунжий О. Осецький зазначав, що бельгійські кола виявили зацікавлення в реалізації військової амуніції та техніки для української армії [35, арк.1зв.]. Водночас, О. Осецький зауважив, що бельгійські як політичні, так і комерційні кола з підозрою ставилися до діяльності військової місії УНР. Головним аргументом “прохолодного” відношення, була відсутність економічної, політичної та військової стабільності в Україні. У звіті О. Осецький констатував, що до українців ставились як до людей нездібних до творчої праці, які не вміють виконувати зобов'язання і вирішувати питання власного державотворення. Хоча, були і позитивні зміни. Так, військові замовлення бельгійські підприємці прийняли, але чекали на розрахунок з боку уряду УНР. У звіті О. Осецький писав до військового міністра УНР: “Щоб не зруйнувати вкінці всієї розпочатої місією справи, що може сильно дискредитувати не місію, а уряд в очах закордонних фінансових та комерційних кіл, слід негайно вирішити це питання” [35, арк.2]. За словами українського генерала, для остаточного розрахунку за військові замовлення, йому дали тиждень.

Голова місії рекомендував міністру закупити для української армії 35 важких автомобілів, 30 тракторів, 10 легких автомобілів,

60 мотоциклів, а також 10-20 тис. комплектів теплого одягу для військових [35, арк.3зв.-4]. Крім цього, бельгійці пропонували запчастини до техніки та військових спеціалістів, які зобов'язувалися перебувати в армії УНР впродовж шести місяців. Розрахунок, на думку українського військового, міг бути як фінансовий, так і товарний (цукром).

При цьому, генерал не запропонував жодного реального плану транспортування цукру до Бельгії. Хоча він прекрасно знав, що чорноморські порти України у 1920 р. контролювали більшовицькі війська.

Відправивши свій рапорт 30 жовтня, генерал О. Осецький жодної відповіді на свої пропозиції так і не отримав. З приводу такого ставлення до діяльності місії з боку урядових кіл УНР, він висловився досить категорично: “До нас негативно ставляться в Європі через те, що ми все вимагаємо, але нічого не даємо взамін. Досі жоден український товар не попав на ринки Західної Європи” [35, арк.5зв.]. Навіть у другій половині 1920 р. бельгійські підприємства готові були розпочати економічні відносини з урядом УНР, що в подальшому могло значно полегшити питання офіційного визнання Бельгією УНР. Однак, за відсутності чітких пропозицій з боку українського уряду, бельгійці не бачили можливості співпрацювати з Україною. Ставлення до УНР з боку економічних кіл Бельгії, були незабаром “підтверджені” і урядовими колами країни. В розмові з представниками української військової місії, бельгійський міністр Л. Делакура висловив досить чітку позицію відносно ставлення до УНР. Він назвав українців “народом плачучим”, який вмів лише нарікати на власні негаразди і не в змозі зробити щось практичне для того щоб інші європейські народи та уряди почали з ним рахуватись. Він підкреслив, що уряд Бельгії міг би серйозно ставитись до Директорії лише в одному випадку, коли б Україна заявила про себе як реальна військово-політична сила. Лише за цієї умови з нею розпочали б вести переговори як з юридичною особою і заключали військово-політичні союзи. На думку міністра, про Україну в Європі знали тільки через її природні багатства, але “з тих багатств ніхто нічого не бачив в Європі” [36, арк.88зв.].

Після цієї розмови, діяльність військової місії генерала-хорунжого О. Осецького в Бельгії не мала жодних перспектив та сенсу. Шанс розпочати економічні відносини, які б сприяли визнанню Бельгією незалежності УНР був остаточно втрачений. 1 серпня 1922 р. була ліквідована дипломатична місія УНР у Бельгії, тому реальних підстав для продовження переговорів з урядовими та економічними колами у О. Осецького не залишилось.

У 1923 р. генерал О. Осецький переїхав до Парижу. На відміну від багатьох інших, він не брав активної участі у політичному житті української еміграції, фактично не підтримував відносин ні з представниками унерівського, ні гетьманського таборів. 26 лютого 1937 р. генерал-хорунжий, колишній Наказний отаман армії УНР, голова військової місії в Бельгії О.В. Осецький помер у Парижі.

Олександр Осецький був непересічною постаттю у військовій історії України періоду 1917-1921 рр. Пройшовши шлях від офіцера російської армії до одного з організаторів української армії, він залишив після себе досить багато запитань щодо окремих сторінок своєї біографії. Окремі аспекти його життя, зокрема участь в антигетьманському повстанні, стратегічні помилки у травні 1919 року, позиція у “справі” П. Болбочана заслуговують на подальше вивчення. Однак, беззаперечним фактом залишається те, що генерал, незважаючи на власні суб’єктивні прорахунки, сприяв розвитку незалежної України у період революційних подій 1917-1921 рр.

#### **Джерела та література**

1. Капустянський М. Похід Українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. – К., 2004.
2. Удовиченко О.І. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К., 1995.
3. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Т. II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002.
4. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 314.
6. Попенко Я. Діяльність А. Яковліва – українського дипломата, історика, юриста // Історичний журнал. – 2005. – № 3 (21).
7. Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. – Прага, 1929.
8. Тимошевський В. Шлях до катастрофи: Події в Рівнім. Повстання отамана Оскілка. – Відень; Київ, 1920.
9. Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. Революция на Украине по мемуарам белых / Сост. С.А. Алексеев. – М.; Л., 1930.
10. Прохода В. Уваги до праці д-ра М. Стахів “Україна в добі Директорії УНР” // Український історик. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1967. – № 1/2 (13-14).
11. Стахів М. Україна в добі Директорії: У 7 т. – Скрантон, 1966. – Т. 7.
12. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993.
13. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921): Наукове видання. – К., 2007.
14. Тинченко Я.Ю. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. – К., 1995. – Ч. I.: Біографічно-довідкова.
15. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2001.

16. Турченко Г. Південна Україна на зламі епох (1914-1922 рр.). – Запоріжжя, 2005.
17. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. – К., 2006.
18. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. – К., 2004.
19. Гарчева Л. Збройні сили Центральної Ради у лютому – квітні 1918 року // Військо України. – 1993. – № 8.
20. Зінкевич Л. Розпад російської армії та український військовий рух в умовах національної революції на Україні (березень 1917 – лютий 1918 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1995.
21. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. – Львів, 1995.
22. Осташко Т.С., Стопчак М.В. П. Болбочан і В. Оскілко в оцінці української історіографії // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Історія. Економіка. Філософія". – К., 2003. – Вип. 7-8.
23. Киган Д. Первая мировая война. – М., 2002.
24. Мухин Ю.И. Если бы не генералы! Проблемы военного сословия. – М., 2007.
25. Історія Українського Війська. – Львів, 1936.
26. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1076. – Оп. 1. – Спр. 12.
27. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1076. – Оп. 1. – Спр. 15.
28. Українське державотворення: невitreбуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О.М. Мироненка. – К., 1997.
29. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки: – К., 2003.
30. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. – Прага, 1923.
31. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 років: У 4-х кн. – Нью-Йорк, 1969. – Ч. 3.
32. Петрів В. Спомини з часів української революції (1917-1921): У 4-х частинах. – Львів, 1931. – Ч. 4.
33. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 108.
34. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 202.
35. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 336.
36. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 3696. – Оп. 3. – Спр. 50.

### Summary

The objective of this article is consideration of social and political and military activity O. Osetskogo, his part in antihetman revolt, his work of head of the military legation UPR in Belgium.